

“İnsan çok eskiden beri bir mutlak güç ve mutlak bilgi ideali oluşturmuş ve bu ideali de tanrılarında cisimleştirmiştir [...]. Şimdi ise insan bu ideale erişmeye çok yaklaşmış, neredeyse kendisi tanrı haline gelmiştir. Tabii ki, insanlığın genel yazgısı ideallerine ulaşmasına ne kadar izin verirse: Hiçbir zaman bütünüyle ulaşılmamış, kimi açılardan tamamen başarısız olunmuş, başka açılardansa kısmi bir başarı elde edilmiştir. İnsan, deyim yerindeyse, bir tür protezli tanrı haline gelmiştir. Yardımcı organlarının tamamını kuşandığında hayli muhteşemdir; ama bunlar kendi bedeninin bir parçası değildir, ayrıca zaman zaman başına büyük işler açar.”

Sigmund Freud,
Uygarlığın Huzursuzluğu*

* Türkçe çevirisi Metis Yayınları, Haluk Barışcan, 2011, İstanbul.

Giriş: Müsvedde beden

“Ben insan bedeni denilen o uzuvarlar kiimesi olamam.”

René Descartes, *Metafizik Düşünceler*

Bedenden nefret

Batı dünyasında bedenden şüphe duyan bir gelenek Empedokles ya da Pythagoras gibi Sokrates-öncesi filozoflardan beri sürmektedir. Platon ise bedeni ruhun mezarı olarak, kökleri artık gökte değil yerde olan bir insanlığın kökten kusuru olarak görür. Ruh kendisini hapseden bir bedenin içine düşmüştür. Elbette Yunanlar hazzı kendilerinden uzak tutmazlar; ten insanın başına kimi dertler açsa da dünyanın tadını çıkarmak yasak değildir. Çeşitli gnostik öğretilerse beden karşısında duyulan nefreti iyice derinleştirirler. Farklı yer ve zamanlarda kök salmış olan bu öğretiler, değişik sistemlerde aynen bulunan bir düşünce çekirdeği taşır. Gnostiklere göre dünya asla layık olmadığımız bir şey olmanın acısını çeker, özünde kötüdür; Tanrı’dan önce davranmış alt düzeyde bir mimar [*demiurgos*] ya da Tanrı’yla insanların arasına giren çok sayıda korkulması varlık tarafından yaratılmıştır. Duyulur dünya bir Hikmet ve Hakikat Tanrısı’nın eseri değil, kusurlu bir imalat, kopyanın kopyasıdır [*simulakrum*]. İnsan hem ışığın hem de karanlıkların hükümdarlığından pay alır, yukarı dünya ile aşağı dünya arasında bocalar. Tam bir düşmüşlük içinde değildir, tamamlanmamış ve kusurlu bir dünyaya atılmıştır.

Gnostikler bedene yönelik nefreti son raddesine vardırarak onu iflah olmaz bir ayıp olarak görürler. Ruh bedenine içine düşer (ensomatoz) ve orada ziyan olur. Ten insanın yaşlanmaya, ölüme, hastalığa yazgılı lanetli payıdır. “Leş”tir, “et”tir. “Ten,” der Cioran, “densizlik ölçüsünde, delilik ölçüsünde ölümlüdür; yalnızca hastalıkların yatağı olmakla kalmaz, bizzat hastalıktır; tedavisi olmayan hiçlik, yozlaşarak musibete dönüşmüş bir uydurmadır [...] ve beni öylesine gasp eder, bana öylesine hükmeder ki, zihnim de bağırsaklardan ibaret kalır” (Cioran, 1969, 54). Beden tiksintidir. Cioran, daha Augustinus’ta bile bulunan, Holbein ya da Baldung Grien tarafından devralınmış ve resimde “vanitas” temasıyla geliştirilmiş olan klasik bir argümanı yeniden kullanır: Beden için (özellikle de erkeklere özgü şu hayal dünyasında erkeğin bedeninden elbette daha çok “beden” olan kadın bedeni için) tasalanmayı ve aşkı yaftalayarak insana perişan halini hatırlatır. “Bu halden kaynaklanan bağılıkları ve sakıncaları alt etmek için” der Cioran, “bir varlığın nihai çıplaklığını temaşa etmek, gözleri dikip içini dışını deşmek, iğrenç salgılarına, çok yakında cesede dönüşecek olan fizyolojisine sızmak gerekir. Bu vizyon marazi değil, yöntemli olmalıdır; zor zamanlarda özellikle yararlı olan yönlendirilmiş bir saplantı olmalıdır” (s. 56-57). Böylelikle beden arzuya dayatılan katlanılmaz sınır olarak, arzunun amansız hastalığı olarak görülür. Çağdaş aşırılık¹ bu davayı kökten üstlenip yeniden başlatarak son birkaç on yıldaki teknolojik ilerlemelere ayak uyduramayan, zamanın gerisinde kalmış bedeni mahkûm eder. Beden ilk günahdır, kimilerinin daha en baştan teknolojik

---

1 “Çağdaş aşırılık”tan kastımız, emsali görülmemiş güncel girişimlerdir, yani gündelik hayat ya da bilim-teknik düzeyinde bir ayağımızı daha şimdiden geleceğe attıran, toplumlarımızda huzursuzluklara yol açan antropolojik kopuşlara meydan veren girişimler. “Bilimsel gelişme” sayesinde gelecek güzel yarınlar için şevk dolu söylemlere, özellikle de insan bedenini yok etmeyi ya da kusurlarını düzeltmeyi tasarlayanlara bu çerçevede ayrıcalıklı bir yer vereceğiz.

menşeli olmamasından dolayı üzüntü duyduğu bir insanlığın üstündeki lekedir. Beden fazladan bir uzuvdur, ortadan kaldırılması gerekir (Le Breton, 1990). İçine girdiği çeşitli öğreti kalıplarından dışarı sızan gnostik dinselliği, bugün bilim-teknikğin bazı unsurlarında laikleşmiş ama güçlü bir biçim altında yeniden karşımızda buluyoruz. Hatta bu dinsellik, bedeni ortadan kaldırılması ya da şu veya bu şekilde değişikliğe uğratılması gereken bir yer olarak gören çağdaş aşırılığın yapısal bir verisidir.²

Alter ego beden

Çağdaş bilimsel söylemde beden, kişiyi taşıyan kayıtsız bir madde olarak düşünülür. Özneden ontolojik olarak ayırt edilen beden, iyileştirmek için üzerinde etkide bulunan bir kullanım nesnesine dönüşür; artık insanın kimliğinin kökü değil, kişisel kimliğin içinde eridiği bir hammaddedir. İnsanın ikizidir, ama red hakkı yoktur; yoksa, tersine, insanın bedensel varlığının parça parça ayrıştırılmasına sınır koymak isteyenlerin önyargıları, tutuculuğu ve cehaleti gündeme gelir. Beden sık sık bilim insanlarının dış bilemediği bir *alter ego* olarak ortaya konulur. Adeta bir nesne gibi cisme büründürdüğü insanın elinden alınan, simgesel niteliği boşaltılan beden hiçbir değeri de kalmaz (Le Breton, 1990). Beden bir mevcudiyetin kabuğu, malzemelerin ve işlevlerin yapı sistemi olduğunda, onun varoluşunu temellendiren şey artık anlamın ve değer indirgenemezliği, yani onun insanın teni olduğu gerçeği değil, beden düzenli işleyişini sağlayan unsur ve işlevlerin permütasyonudur. Beden her parçası ayrı ayrı tedarik edilebilen bir ürün gibi parçalanır, ufalanır. Par-

2 Lucien Sfez, çağdaş “Mükemmel Sağlık” mitini Düşüş’ten önceki Havva’sız Adem’le, yani cinselliği olmayan, hastaliksız, ölümsüz, günahsız Adem’le ilişkilendirerek inceler (Sfez, 1995, 371 ve devamı). Ötekisi ve bedeni olmayan ya da mutlak olarak mükemmel bir bedeni –ki aynı kapıya çıkar– olan Adem’in bir biçimde bedenden kurtulmuş bir bedeni vardır.

çalarının yerine yenileri konulabilen modüler bir yapıya, varlığın dayanağı olan ama ille de şart olmayan makiniste dönüşen beden, günümüzde hem itirazlara pek meydan vermeyen tedavi gerekçeleriyle, hem de kişisel tercih saikleriyle, hatta bazen insanı arındırmak, onun dünyadaki varlığını düzeltmek isteyen teknikçi bir ütopya arayışı içinde de eğilip bükülmektedir. Beden kötü yanın cisimleşmiş halidir, kusurları giderilecek bir müsveddedir.

Bu çalışmada incelediğimiz bazı bilim-teknik akımlarına göre, insan türü perişanlığını fazlasıyla hatırlatan bir bedensellikte lekelenmiştir. Bu yeni biyoloji mühendisleri kendilerini insan bedenini yeniden inşa etme, hatta silme ve ortadan kaldırma girişimine vakfetmişlerdir. Bu bilimsel-teknik hayal dünyası radikal bir şüphe düşüncesidir; tenin geçiciliği, dayanıksızlığı, dünyayı duyuyla kavrayışındaki kusurluluğu, hastalık ve ağrılardan mustarip olduğu, organlarının kaçınılmaz olarak yaşlanıp işlevlerinin köreldiği, performansına güvenilemeyeceği ve kapısında her daim ölümün beklediği tespitlerinden yola çıkarak, bedene itirazın savcılığını üstlenir. Bu aşağılayıcı söylem, bedeni dünya üzerinde etkisiz olmakla ve dayanıksızlıkla, insanın fazlasıyla geçici oluşunun durmaksızın yalancı çıkardığı bir egemenlik istenciyle keskin bir bağdaşmazlık içinde olmakla itham eder. İnsan, ilk günahın, yani katıksız bir bilimsel-teknik yaratım nesnesi olmamanın damgasını taşıyan bedenine hıncı duyar. Zihnin ya da öznenin endemik hastalığıdır beden. Bugün birçok yazar “biyoloji-sonrası” (Moravec), “evrim-sonrası” (Stelarc) ya da “organik-sonrası” gibi kutlu zamanların –yani bedeninin sonunun– geldiğini sevinçle görmektedir. İnsan tarihinin zararlı bir icadı olan bedeni ıslah etme ya da ortadan kaldırma göreviyse, genetiğe, robot bilimine ya da bilişime düşüyor. Bu kitapta bunları göreceğiz.

Beden artık tek eksiği bilimin son dokunuşu olan nihai mükemmelliğe ermesi için ona müsvedde muamelesi eden biyologların ve mühendislerin hâkimiyet bölgesidir. Ensomatozun (eski

gnostik geleneklerde bedene düşüş) bu modern ve laik vizyonunda insanın bedeni onun lanetli payının cisme bürünmüş halidir; bilim-teknikğin sayısız alanlarının yeniden şekillendirmek, “maddesizleştirme,” insanın belini büken kırılğanlığın ve ölümün yükünden kurtarmak için kontrol edilebilir düzeneklere dönüştürmekte can attığı kısımdır beden. Etten kemikten oluşmuş olma kusuru karşısında beden, cisme büründürdüğü insandan ayrıştırılır ve bir kendinde-varlık olarak tasarlanır. Onu kırılğanlığından ve sınırlılığından kurtarmak, o ele gelmez payı ele geçirmek ve teknisyenlere özgü katıksızlığa ulaştırmak için bedenın defalarca üstü çizilir, karalanır. Beden gerçekten kusursuz bir makine kılınamıyorsa, demiurgos’vari bir ayartmayla ıslah ve modifiye edilmelidir. Burada, laik düşünce çerçevesinde ifade edilmesi mümkün olmayan örtük bir fantasma alttan alta görülür: Bedeni yürürlükten kaldırıp bütünü silmek ve yerine daha mükemmel bir makine koymak. Bedenin varoluş koşullarını yeniden belirleme eğilimindeki bu hayal dünyasında beden, makinelerin gelişmesi ve yeniden-üretilmesi için gerekliliği gitgide azalan bir vasıtaya dönüşmektedir. Bedene karşı girilen kavga, altındaki saik olan ölüm korkusunu gitgide daha çok ele veriyor. Bedenin kusurlarını gidermek, onu bir düzenek kılmak, makine fikriyle ilişkilendirmek ya da makineyle çiftleştirmek demek, vadesinin bitiminden onu kurtarmaya kalkışmak, “varolmanın dayanılmaz hafifliğini” (Kundera) silmek demektir. Beden insanda ölümün yeridir. Nitekim *Meditasyonlar*’ında kendi cismaniliğine ad vermek istediğinde aklına kadavra imgesi gelen ve bu imgenin kendini dayattığı Descartes’ın ağzından kaçan da bu değil midir? “Kendimi öncelikle yüzü, elleri, kolları olan bir varlık olarak, tıpkı bir kadavra gibi etten kemikten oluşmuş ve beden adını verdiğim şu makine olarak düşündüm” (Descartes, 1970, 39). Gereksizliği ölçüsünde kafa bulandıran bir imge.